

УДК 069.61 (477.83-25) "1939/1941"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.936>

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЛЬВІВСЬКИХ МУЗЕЇВ У 1939—1940 рр.: ПЕРЕДУМОВИ, ПРОЦЕС, НАСЛІДКИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ)

Світлана ХАВАЛКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-5954-7467>

головний зберігач,
комунальний заклад Львівської обласної ради
«Львівський історичний музей»,
площа Ринок, 6, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: svitlo74@gmail.com

У статті охарактеризовано зміни у музейній сфері Львова, пов'язані з входженням Західної України до складу УРСР у вересні 1939 року.

Актуальність теми зумовлена потребою дослідження музейних предметів щодо їх походження та історії побутування, виявлення місця знаходження втрачених історичних пам'яток. *Мета дослідження* — проаналізувати передумови і процес ліквідації львівських музеїв у 1940-му році, дослідити передачу пам'яток з розформованих музейних збірок на постійне зберігання в інші музейні інституції, їх сучасне місцезнаходження, наслідки музейної реорганізації.

Об'єктом дослідження є музейні пам'ятки з фондів Львівського історичного музею, які походять з колекцій ліквідованих львівських музеїв у 1940 році, предметом дослідження — розформування музейних колекцій у 1940 році і процес передачі пам'яток у Львівський історичний музей.

У статті описано, як відбувалося одержавлення музейних збірок Львова з приходом радянської влади у вересні 1939 року. Відображено кількість і тематику переданих пам'яток з ліквідованих у 1940 році музеїв у фонди новоствореного Львівського історичного музею. У висновках зазначено наслідки музейної реорганізації та її вплив на подальший розвиток музейної справи в Україні.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів історизму та наукової об'єктивності щодо атрибутивного аналізу музейних предметів.

Ключові слова: музей, передача, колекція, пам'ятка, ліквідація.

Svitlana KHAVALKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-5954-7467>

chief custodian, Lviv Historical Museum,
6, Rynek Square, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: svitlo74@gmail.com

REORGANIZATION OF LVIV MUSEUMS IN 1939—1940: PREREQUISITES, PROCESS, CONSEQUENCES (ON THE EXAMPLE OF LVIV HISTORICAL MUSEUM)

After the arrival of Soviet power in Lviv in September 1939, the museum sphere was reorganized: out of 25 museums in the city only 6 remained. Ukrainian national museum institutions, private museum foundations, some collections of scientific institutions and religious congregations were liquidated: the museum of the Shevchenko Scientific Society (NTSh). Based on the museum collections of the Historical Museum of the city of Lviv and the liquidated National Museum named after King Jan III (1908-1939), the Lviv Historical Museum was created, where individual parts of the collections of the liquidated museums were transferred.

An archaeological collection, part of the phalerological collection, pottery, a collection of drawings and watercolors on the theme of the Talerhof concentration camp, and some items related to the events of the First World War were transferred from the Museum of the National Academy of Sciences to the Lviv Historical Museum. From the Military Historical Museum, photos of the Ukrainian Sich riflemen, chaplains of the UGA, important events, military operations, a set of photos representing the activities of Plast in the 1920s and 1930s, impressions of seals from 1918, military items, flags, drawings by Osyp Kurylas were transferred, Lev Gets, Mykhailo Havrylko, Leonid Perfetsky, paintings by P. Kholodny, Yu. Pankevich, I. Ivanets.

From the museum of the Stavropygus Institute, the Lviv Historical Museum now houses a part of the collection of portrait paintings of prominent figures of Lviv, a unique collection of 11 coffin portraits, about 270 pieces of valuable old prints of the 16th and 18th centuries and 150 handwritten Gospels of the 16th century.

1,270 units of various types of cold and firearms, details of military uniforms, elements of weapons and horse equipment were transferred from the liquidated Museum named after the Princes of Lubomyrsky to the Lviv Historical Museum. Part of the numismatic collection, orders and medals, seals, ebbes and seals, clocks, furniture, historical paintings, pictorial portraits, awards, silver memorabilia, about 220 portraits of the XVII—XX centuries.

Museum reorganization fundamentally influenced the development of the museum business and changed the model of interaction between the museum and society for decades to come. The liquidation of Ukrainian museums and the loss of numerous original monuments of national importance caused irreparable damage to Ukrainian historical heritage.

Keywords: museum, transfer, collection, monument, liquidation.

Вступ. Входження західноукраїнських земель у вересні 1939 року до складу Української РСР кардинально змінило усі сфери суспільного життя, включаючи і діяльність музейної галузі. Період встановлення радянської влади на західноукраїнських землях характеризувався процесом одержавлення музеїв, зміною музейних візії і місії відповідно до засад комуністичної ідеології, поступовим перетворенням музеїв в політосвітні та пропагандистські центри. Особливо болісно це торкнулося музейних установ українського національного спрямування, приватних музейних фондів, збірок наукових закладів та релігійних згромаджень. Більшість з них були ліквідовані, а їхні збірки націоналізовані й окремими частинами передавалися у новосформовані музеї державного підпорядкування. Розвиток музейної справи став складовою державної сфери впливу (тоді як до 1939 року існувало чимало громадських і приватних музейних закладів) і навіть частиною державної політики [1, с. 12]. За період 1939—1940 рр. сітка музеїв Львова, сформована у міжвоєнний період, була повністю зруйнована: з 25-ти музеїв у Львові залишилося лише шість. Налагоджена адміністративна структура музеїв, система музейного обліку та збереження були знищені. Колекції ліквідованих музеїв були розпорошені по інших музеях Львова, часто переміщення пам'яток відбувалося без оформлення належної документації. Нова музейна структура тільки почала формуватися у 1940-му, як у липні 1941 р. Львів опинився під окупацією нацистської Німеччини, що негативно позначилося на музейних збірках: під час відходу зі Львова німці вивезли кращі музейні пам'ятки.

Аналіз досліджень та публікацій. Історія музейництва Львова 1939—1940 рр. не є ґрунтовно вивченою, не має досліджень щодо розформованих колекцій і кількості пам'яток, переданих в інші музеї. Публікації з цієї теми почали з'являтися у 1990-х роках, коли можна було відкрито говорити про радянську музейну політику і її наслідки для культурної спадщини України. Процес перетворення музеїв у пропагандистські осередки у період 1939—1950-х рр. на західноукраїнських землях досліджувала історик, доктор історичних наук Руслана Маньковська [2]. Дослідниця музейної справи, кандидат історичних наук Фаїна Рябчикова, в одній зі своїх статей висвітлила перетворення у музеях Волині

та Галичини у 1939—1940-х рр. [1]. Період змін у Львівському історичному музеї, пов'язаних зі становленням радянської влади у 1939—1940-му рр., вивчала наукова співробітниця Алла Крутоус [3; 4]. Розформування колекції Воєнно-історичного музею Наукового товариства ім. Шевченка досліджував науковий співробітник Львівського історичного музею, завідувач Музею визвольної боротьби України у 2012—2017 рр. Володимир Бойко [5]. Наукова співробітниця Львівської національної галереї мистецтв Наталія Філевич у книжці про історію Галереї описала, як відбувався процес створення нових державних музеїв у Львові наприкінці 1939—у 1940-му році [6].

Джерельним матеріалом для написання статті стали архівні документи, які зберігаються в науковому архіві Львівського історичного музею: Книга наказів Львівського історичного музею за 1940—1941 роки, акти передачі, інвентарні книги.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів історизму та наукової об'єктивності щодо атрибутивного аналізу музейних предметів.

Основна частина. Зміни у діяльності музеїв Львова, пов'язані з приходом радянської влади у вересні 1939 року, розпочалися вже на наступний місяць. Представники нової влади І. Сірик та М. Бажан 26 жовтня 1939 року скерували Доповідну записку члену ЦК КП(б) України М.О. Бурмістенкові, у якій йшлося про те, щоб «... негайно призначити комісарів на ... музей історії Львова, музей Собеського... Комісарам негайно перевірити інвентарні книги і подати свої пропозиції щодо роботи музеїв до Тимчасового управління міста Львова, де негайно утворити музейний відділ» [3, с. 17]. У цій же записці, що зберігалася у таємному архіві особливого сектора ЦК КП(б)У вказано «...щодо пропозицій оргвисновків щодо окремих переглянутих музеїв: в музеї історії міста Львова — закрити останній поверх, присвячений імперіалістичній війні, війнам 1918—1920 років як шовіністичний і антирадянський. Загалом музей спрямований на те, щоб довести, що Львів — з давніх давен польське місто, без жодної навіть згадки про український народ. Отже, експозицію треба почати негайно перебудувати» [3, с. 17].

У Доповідній записці, було зазначено, що «...між Наркомосом (Народний комісаріат освіти — скоро-

чено НКО), Управлінням в справах мистецтва і Академією наук мусить бути договореність щодо справді наукової і доцільної організації сітки музеїв міста Львова (в першу чергу)..., для чого їм виробити спільний план організації музеїв, притягнувши для цього місцевих спеціалістів» [4, с. 4]. Реалізацією такого плану стали урядові рішення про підпорядкування музеїв, закриття або злиття деяких з них, їх перейменування, націоналізація збірок і депозитів, перерозподіл колекцій. Результатом цих змін у Західній Україні стало збільшення кількості музеїв системи НКО майже у два рази. У 1938 р. їх налічувалося 71, а у 1940 р. — 125 [4, с. 4].

17 листопада 1939 року Тимчасове управління Львівської області постановило націоналізувати львівські музеї та бібліотеки [7, с. 94—97]. Було створено спеціальну «Комісію по охороні пам'яток культури при Тимчасовому управлінні по Львівській області», яку очолив письменник Петро Панч, секретарем комісії був Іван Карпинець, серед членів — історик Іван Крип'якевич, мистецтвознавець Михайло Драган, літературознавець Михайло Возняк [8, с. 138]. 26 листопада 1939 року у Клубі Письменників Львова (вул. Коперніка, 42) комісія провела засідання, де були визначені її завдання: «... вона має зберегти і захистити від пропажі пам'ятники культури... Для стягнення фондів Комісія зайняла монастир Василіян у Львові при вул. Жовківській, 36» (тепер вул. Б. Хмельницького) [6, с. 35].

Комісія на своїх засіданнях неодноразово розглядала питання про розформування колекцій великих музеїв, їх переміщення в інші установи [6, с. 35]. Вона розробила «Проект реорганізації музеїв у Львові», який пропонував створити вісім музеїв різного профілю, серед яких мали бути Історичний музей міста Львова у будинку на пл. Ринок, 4 та Історичний музей Західної України, розташований у будинку пл. Ринок, 6. У фондову колекцію Історичного музею Західної України мали увійти фонди Національного музею ім. короля Яна III, Ставропігійського музею, Музею імені князів Любомирських, Народного дому [6, с. 47].

Цей проект кілька разів змінювався. Остаточне рішення про реорганізацію львівських музеїв було ухвалено 11 березня 1940 року на спільному засіданні всіх музейних директорів та завідувачів відділів у секретаря облвиконкому Пікуля [6, с. 47].

Вирішили організувати у Львові шість музеїв: картинну галерею, промисловий, історичний, етнографічний, природознавчий, літературно-меморіальний Івана Франка. Керівників музею зобов'язали: «... до 17/3 ц. р. зробити облік фондів прийнятих і тих, які мається віддати до інших музеїв. До 1/4 розділити і передати фонди. До 1/5 закінчити реорганізацію музеїв...» [6, с. 10].

Згідно з постановою № 183, прийнятою Радою народних комісарів 8 травня 1940 року «Про організацію державних музеїв і бібліотек у західних областях України» [9, с. 813—815], на основі музейних збірок Історичного музею міста Львова та ліквідованого Національного музею ім. короля Яна III (1908—1939) було створено Львівський державний історичний музей (скор. ЛДІМ), який підпорядковувався Народному комісаріатові освіти УРСР.

На момент ліквідації колекція Національного музею ім. короля Яна III налічувала близько 40000 одиниць пам'яток, які були обліковані в інвентарних книгах, каталогізовані відповідно за типом або тематикою, поділені на окремі групи. У музеї велася Книга надходжень та були укладені інвентарі тематичних колекцій. До складу музейного зібрання входила нумізматична збірка від періоду античності до початку ХХ ст., велика збірка старовинної і сучасної зброї ХVІ — початку ХХ ст., кілька тисяч графічних творів західноєвропейських митців, збірка рисунків, де більшість становили твори львівських художників, живописні полотна відомих польських і західноєвропейських малярів, колекція медалей і орденів, печатки, скульптура, меблі, порцеляна, скло, архівні документи ХVІІ — початку ХХ ст., вироби з тканини, речі сакрального призначення, пам'ятки військового характеру, меморіальні предмети. Для поповнення музейної колекції приватні колекціонери Львова дарували музею власні мистецькі збірки: почесний громадянин Львова Болеслав Ожехович, відома колекціонерка Гелена Домбчанська, політик і літератор Владислав Лозинський, політик Володимир Козловський, підприємець Костянтин Бруницький, львів'янка Корнелія Парнас передала у музей пам'ятки Шопеніани, польський громадський діяч і меценат Адам Смолінський передав колекцію з 92 живописних полотен і збірку мілітарних пам'яток. У 1940 році усі ці пам'ятки перейшли у фонди Львівського іс-

торичного музею і нині становлять вагому частину музейної збірки.

Директором Львівського державного історичного музею з 1 лютого 1940 року був призначений Ярослав Пастернак, відомий археолог, директор розформованого Культурно-освітнього музею Наукового товариства імені Шевченка [10, арк. 1]. Радянська влада не довіряла Ярославу Пастернаку і в червні 1940 року звільнила його з посади [10, арк. 13]. На його місце з Києва прибув Семен Ліннов, який очолював Львівський державний історичний музей рівно рік, а свій останній наказ він підписав 24 червня 1941 р., зазначивши: «у зв'язку з мобілізацією і моїм покликанням до війська» [10, арк. 76].

Штат працівників ЛДІМ налічував 17 осіб, серед яких були Рудольф Менкіцький, хранитель Національного музею ім. короля Яна III, Ірена Сівек, хранитель археологічної збірки, яку у березні 1940 року заарештували органи НКВС [11, с. VII], Луція Харевичова, хранитель Історичного музею міста Львова, Кароль Бадецький, директор Архіву давніх актів Львова [10, арк. 1]. Аналіз Книги наказів Львівського державного історичного музею за період 1940—1941 рр. дає можливість прослідкувати розформування колекцій інших львівських музеїв і передачу їх до ЛДІМ. Зокрема, Рудольфу Менкіцькому було доручено «у зв'язку з реорганізацією музею скласти списки всіх предметів, які мають бути відіслані до Державної Картинної Галереї, Державного Музею Мистецького Промислу та до Державного етнографічного Музею» [10, арк. 2]. У березні 1940 року «по причині перебрання Ставропігійського музею, м. Львів, вул. Бляхарська» (нині І. Федорова), працівника музею Бендасюка Семена призначили завідувачем відділу ЛДІМ [10, арк. 4]. У квітні «по причині перебрання частини Музею Народного Дому, Куркова 14» працівника Генсьоровського Антона теж було призначено науковим працівником ЛДІМ [10, арк. 4].

Одним з перших у жовтні 1939 року за націоналістичною ознакою був закритий Музей історично-воєнних пам'яток Наукового товариства імені Шевченка, який пропрацював лише два роки. Архівну частину музею передали у Центральне архівне управління НКВС, частину речових пам'яток та образотворчого мистецтва передали до ЛДІМ, ще частину колекції було нелегально відправлено до

Музею Визвольної боротьби України у Празі [5, с. 117—118].

Предмети, передані у ЛДІМ, були запаковані у скрині і зберігалися до 1944 року у будинку на пл. Ринок, 4. У 1944—1945 рр. вони були записані у «Загальну інвентарну книгу», створену для обліку предметів, які знаходилися у ЛДІМ у повоєнний період. Під час проведення загальної інвентаризації фондів колекції у 1944—1948 роках ці пам'ятки увійшли у спецфонд музею і були передані у спецфонд Львівської бібліотеки АН УРСР (тепер Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника), куди передавалися спецфонди і інших львівських музеїв.

В окремому розділі «Загальної інвентарної книги» Львівського державного історичного музею були записані предмети кількістю 90 позицій з приміткою, що це речі, передані з Музею НТШ [12, с. 545—550]. Сюди увійшли фотографії і негативи УСС, українські печатки періоду визвольних змагань, відбитки печаток доби 1918 р., дерев'яна табакерка з Тризубом, табакерка з дерева з австрійським гербом, ліхтар, бінокль, підзорна труба, прапор УСС 1918 р., альбом українського пласту, елементи військового однострою УСС і УГА, хоругва товариства «Сила» (шовк голубий і жовтий), прапори тощо.

У розділі «Картини» «Загальної інвентарної книги» поміж живописних і графічних робіт, які походили з Національного музею ім. короля Яна III та Історичного музею міста Львова, окремим блоком є записи пам'яток, які стосуються періоду УНР [12, с. 296—309]. Це фотографії представників Українських січових стрільців, капеланів УГА, важливих подій, військових операцій, комплекс фотографій, які представляють діяльність Пласту у 1920—1930-х рр. Серед образотворчих пам'яток — 17 рисунків олівцем і тушшю художника, стрільця УСС Осипа Куриласа (1870—1951), більшість з яких — карикатури на воїнів УСС. У списку є 8 рисунків олівцем стрільця, відомого українського художника Лева Геца (1896—1971) — художні замальовки місцевостей, у яких перебували січові стрільці: село Соsnів, пейзажі з річками: Студинка, Стрипа, ділянка фронту 1916 року «Весела», ділянка окопів над Стрипою. Також тут записані 7 рисунків олівцем і тушшю Михайла Гаврилка (1882—1920), відомого українського громадського та військового діяча доби УНР,

скульптора і художника. На його роботах представлено портрети і карикатурні зображення воїнів УСС: «Хорунжий Лесь Черкавський», «Козак Нитка і козак Юда», «Четар УСС Гнатюк» та ін. Серед робіт є записані 2 твори художника і графіка, сотника УНР Леоніда Перфецького (1901—1977): рисунок олівцем «Антирадянська карикатура» та акварель «Бій під Сидоровим» (Галичина, 1920 р.).

Володимир Бойко у своїй статті зазначає, що в «архіві Львівського історичного музею зберігся список предметів, перебраних з Воєнно-історичного музею НТШ (Потоцького, 48), укладений 14 квітня 1940 року Богданом Хамулою, Терлецьким, Филиповичем», у якому загальна кількість переданих речей становила 1803 предмети [5, с. 117]. Але пошуки такого списку не принесли бажаного результату. Як і не вдалося розшукати вказані у статті «віднайдені інвентарні картки та колекційні списки картин, портретів, ескізів, частина яких була позначена — «не мають музейної вартості і підлягають вилученню», датовані 30 жовтня 1948 роком [5, с. 120]. Поданий В. Бойком перелік і опис мистецьких пам'яток і фотографій збігається з пам'ятками, поданими у «Загальній інвентарній книзі». Окрім цього, у статті В. Бойка є наведений список 13 живописних творів, переданих з Музею НТШ: роботи О. Куриласа, П. Холодного, Ю. Панькевича, В. Дядилюка, М. Гаврилка, І. Іванця [5, с. 120—121]. Одна з цих робіт — велике олійне полотно Олександра Климка «Бій під Крутами», після проведених реставраційних робіт з 2017 року експонується у виставковому залі Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника.

У фондї фотоматеріалів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника зберігається фоторепродукція «Панахида на Хортиці по давніх запорожцях відправлена заходом запорізької дивізії. Травень, 1918 р.», яка входила до складу спецфонду Львівського історичного музею. На звороті фоторепродукції наклеєна типова марка Національного музею ім. короля Яна III з обліковим номером, який відповідає порядку номеру у «Загальній інвентарній книзі» — 3495. Біля марки чорним чорнилом записано «ЛІМ СФ 2/28». Очевидно, існували списки предметів, які увійшли у спецфонд, але їх місцезнаходження на сьогодні не вдалося з'ясувати. Обдертий папір звороту фо-

торепродукції свідчить про те, що вона експонувалася і була просто здерта з експозиційного обладнання. Фоторепродукція є копією ідентичної фотографії меншого розміру, яка на звороті має печатку НТШ. Місцезнаходження акварелей, рисунків та інших предметів є невідомим, як і невідомо, чи існують вони взагалі.

Надзвичайні загальні збори Наукового товариства імені Шевченка, проведені 14 січня 1940 року, прийняли рішення про припинення діяльності товариства і передачі усього рухомого і нерухомого майна АН УРСР [13, с. 170]. У ЛДІМ майже в цілісності була передана багата археологічна збірка. У сучасній колекції Львівського історичного музею зберігається значна кількість археологічних артефактів: сокири, рубила, посудини, кубки, пам'ятки Трипільської культури: булава, жіноча статуетка «Мадонна з дітьми» [14, с. 20, 23]; артефакти періоду Київської Русі: дві срібні підвіски [15, с. 93; 16, с. 128]; енколпіони, натільні хрестики [15, с. 92; 16, с. 127]; жіночі прикраси: срібний браслет-наручень XIII—XIV ст. з села Вікторів [16, с. 65], перстені, лунниці, колти, срібні рясна-колодочки з підвісками з Крилоса [16, с. 120—121, 75], 45 срібних скроневих кілець [16, с. 83—85, 91—96, 100—108, 112—116], плитка до підлоги церкви з Крилоса (з розкопок Я. Пастернака) [14, с. 28]; 12 бронзових браслетів [17, с. 61, 68—70]; 38 перстенів, знайдених під час розкопок у різних регіонах України: Черкащина (села Бабиці і Ліпляве Канівського району), місто Белз на Львівщині, місто Галич на Івано-Франківщині, село Голігради та Устя на Тернопільщині, села Зашків, Під'ярків, Почапи на Львівщині, 14 перстенів з Крилоса на Івано-Франківщині, село Пересопниця на Рівненщині, 11 перстенів з невідомих місцевостей [16, с. 65—69, 74—78]; 4 ливарні форми для відливу хрестиків, колтів (з Крилоса Івано-Франківської обл.), округлих медальйонів з зображенням Богородиці-Оранти, іконки [18, с. 30—32]; скарб бронзових речей: два наколінники та чотири браслети, знайдені селянином Яковом Бобруком під час оранки поля у селі Колчева (тепер Мазовецьке воєводство, Польща) [19, с. 47].

Вивченням фалеристичної колекції Музею НТШ, яка становила понад 300 одиниць українських відзнак та медалей XVIII—XIX ст., займається музейний співробітник Львівського історичного музею

Орест Круковський. Проаналізувавши інвентарні книги Музею НТШ, О. Круковський встановив, що в музейній збірці Львівського історичного музею нині зберігається 81 пам'ятка, яка походить з Музею НТШ: 68 одиниць — у фондовій групі «Відзнаки», 14 — у групі «Ордени-медалі», 1 — у групі «Тканини», 1 — у групі «Метал» [20, с. 173]. Це різноматичні предмети, серед яких є такі цінні історичні пам'ятки як запонка від однострою Товариства «Сокіл» та перстень з емблемою УСС і датами «1914—1916» [14, с. 157].

У фондовій групі «Тканини» Львівського історичного музею зберігається народний одяг, який походить з Музею НТШ: чоловіча вишита сорочка, жіноча сорочка, жіноча блузка, чоловічі штани з Долинського району на Івано-Франківщині, плахта (горботка), фрагмент плахти, пояс (крайка) [14, с. 220], три віяла [14, с. 224—225]. У фондовій групі «Глина» зберігаються пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва, про походження яких свідчить печатка, поставлена на нижній частині предмета «Музей НТШ у Львові»: гуцульський підсвічник з полив'яним поліхромним розписом 1844 року і дзбанок, розписаний у характерній гуцульській колористиці, миска, три декоративні вази, підставка під вазон, декоративна підставка у вигляді грибка, декоративний кошик, горнятко, скарбничка, пічна кахля з написом на spodі «Потиліч».

З Музею НТШ у Львівському історичному музеї зберігаються історичні пам'ятки, які стосуються українських визвольних змагань першої третини ХХ ст. Попри неодноразові ідеологічні чистки музейних фондів, ці предмети пережили у фондосховищах радянський період, і зараз є унікальними пам'ятками національного значення, один з них — унтер-офіцерський багнет до гвинтівки Манліхера зразка 1895 року (З-937) [21, арк. 9—10]. На темляку багнета зберігся напис на внутрішній стороні стрічки: «*ПОРТОПЕ СОТ. ВАСИЛЯ КЛИМА* | з Батятич | що вмер на тиф на Великій Україні», що засвідчує особу власника: сотника УГА Василя Клима з села Батятичі Кам'яно-Бузького району Львівської області.

У колекції ЛІМ зберігаються каска Адріана з часу Першої світової війни, на зовнішній стороні якої зберігся напис, зроблений Ярославом Пастернаком і частина обірваної наліпки, на якій прочиту-

ється УНР (інв. ном. З-2720) [22, арк. 194—195]; офіцерський авіаційний кортик зразка 1914 року, який у музеї НТШ знаходився на депозиті від інженера Л. Савойки (інв. ном. З-122) [23, арк. 40—41]; піхотна офіцерська шабля зразка 1861 року, яка належала офіцерові УГА (особа не встановлена), у музей НТШ надійшла як дарунок О. Вітковського (інв. ном. З-1058) [22, арк. 55—56]; гаківниця ХVI ст., яка використовувалася як салютна гармата при церкві св. Покрови села Старгород Львівської області (інв. ном. З-3512) [24, арк. 173—174]. З Музею НТШ надійшли барельєф Тараса Шевченка виконаний скульптором, воїном УСС Михайлом Гаврилком [14, с. 156].

У 1940 році у палаці Безядецьких (пл. Галицька, 10) було заплановано відкрити Міський музей старожитностей Червенської землі, але у зв'язку з реорганізацією музеїв він так і не відкрився. Спочатку він став Відділом ЛДІМ, а 11 квітня 1940 року його остаточно ліквідували [10, арк. 6]. Більшу частину археологічних пам'яток було передано у ЛДІМ. Демонтування Музею проводили з великим успіхом і були це люди, далекі від музейної справи. Ігор Свешніков у своїх спогадах писав, що «частину експонатів покинули у приміщенні, звідки вони потім були викинуті на смітник. Багато речей Музею НТШ було залишено у новоствореному етнографічному музеї, частину загублено» [11, с. IX].

У 1940 році ліквідація торкнулася і Музею Ставропігійського інституту. У ЛДІМ було передано живописні портрети діячів Ставропігійського інституту: Миколи Антоневича художника Антіна Пилиховського, Ігнатія Гальки, Дениса Зубрицького художника Алойзи Рейхана, Костянтика Корнякта, Миколи Сивуляка авторства Івана Труша, Михайла Туржановського, Йоахима Хоминського, Ізидора Шараневича, Романа Яминського [25, с. 30, 68, 119, 148, 379, 412, 426, 436, 448]; представники релігійних конфесій: історик, греко-католицький священник Михайло Гарасевич, крилошанина Федора Лукашевського [25, с. 68, 172]; живописні портрети відомого українського художника Теофіла Копистинського: Михайло Качковський, Костянтин Кміцикевич, два портрети Василя Ковальського, Івана Кульчицького, Михайла Маліновського, портрет невідомого, Костянтин Острозький, два портрети Теофіла Павликіва, Антон Петрушевич, Степан Петруше-

вич, Антон Писулинський, Петро Сагайдачний [25, с. 133—134, 136, 160, 191, 255, 292, 291, 293, 306, 307, 358]; портрети львів'ян: Пелагія Афондик, Петра Коса [25, с. 32, 149—150]; 11 натрунних портретів членів львівського Ставропігійського братства, які є унікальною колекцією портретів такого жанру [25, с. 8, 96, 97, 119, 192, 236, 301].

З Музею Ставропігійського інституту у 1940-му році до ЛДІМ було передано близько 270 одиниць цінних стародруків XVI—XVIII ст.: Острозька Біблія 1581 р., Євангелії XVI—XVIII ст., надруковані у Києво-Печерській лаврі, Вільно; Біблії, Новий завіт XVII ст., Євангеліони кін. XVII ст.; Апостоли XVII—XVIII ст., серед яких Апостол 1654 року, надрукований у Львові у друкарні Михайла Сльозки; Псалтирі, Октоїхи, Літургіони, Мінеї, кілька книг «Тріодь постная» і «Тріодь цвітна», Молитви вечірні, Молитвослови, Часослови, Службники, Божественні літургії, Молитвенники, Требники, Акафісти та інші книги релігійного характеру. Більшість з них надруковані у друкарні Львівського Ставропігійського братства та Києво-Печерської лаври, є книги з друкарень Вільно, Москви, Острога. Окрім стародруків, було передано 150 рукописних Євангелій XVI ст., серед яких одна з унікальних пам'яток — Крестинопільський Апостол кін. XIV ст. [14, с. 96].

На початку лютого 1940 року було ліквідовано Музей імені князів Любомирських, що офіційно затверджено постановою УРСР і наказом НКДБ від 8 травня 1940 року. Збірки музею були розподілені між Галереєю міста Львова (нині — Львівська національна картинна галерея ім. Б.Г. Возницького), Львівським державним історичним і Промисловим музеями.

До Львівського державного історичного музею було передано 1270 одиниць зброї, про що складено відповідний Акт передачі [26]. В Акті були записані пам'ятки, які сьогодні зберігаються у різних фондів груп Львівського історичного музею: «Зброя», «Тканини» та «Шкіра-ріг». Це різні типи холодної та вогнепальної зброї, деталі військового обмундирування, елементи озброєння і кінського спорядження. Деякі пам'ятки зброї з цієї колекції протягом 1940—1950-х років були передані на постійне зберігання у Республіку Польщу та в інші музеї України.

У колекції Львівського історичного музею у фондів групі «Тканини» з Музею імені князів Любомирських зберігаються 12 пар еполетів, зокрема, учасників польського повстання 1830—1831 років: улана Гожальковського, Казимира Красіцького, Людвіка Вежбіцького; темляк початку XIX ст. від однострою рядового наполеонівської армії, темляк кінця XVIII ст., який належав полковнику Шумлянському, учаснику повстання Тадеуша Костюшка, шість темляків XIX ст., офіцерський шарф та етикет (шнур від головного убору улана).

З Музею імені князів Любомирських до ЛДІМ було передано частину нумізматичної колекції, ордени і медалі, печатки, відливи і толоки печаток, годинники, меблі, історичні картини, живописні портрети, відзнаки, пам'ятки зі срібла. У числі переданих предметів була приватна колекція старовинних орденів графа Агенора Голуховського, яка на момент розформування Музею імені князів Любомирських знаходилася там на депозиті.

Зі збірки живопису Музею імені князів Любомирських у колекції Львівського історичного музею сьогодні зберігається близько 220 портретів XVII—XX ст.: збірка 36 портретів художника Костянтина Александровича, портрет Роксолани невідомого художника, портрети Любомирських, Потоцьких, Жевуських, Яна III Собеського і членів його сім'ї, Сапегів та інших відомих постатей.

У фондів «Графіка» Львівського історичного музею зберігаються акварель Анджея Грабовського «Руїни театру францисканців у 1848 році», подарована Музею імені князів Любомирських графом Володимиром Дідушицьким та акварельний портрет графа Станіслава Водзіцького. У фондів групі «Шкіра-ріг» зберігається шляхетський пояс XVIII ст., елементи кінської зброї, табакерки тощо.

Висновки. Реорганізація музейної сфери у Львові у 1940 р. залишила руйнівні наслідки для більшості музеїв і їх колекцій, вона не пройшла безслідно і для самих пам'яток. За спогадами Ігоря Свешнікова внаслідок неорганізованого переміщення сотні цінних знахідок втратили свої наукові паспорти. Доля багатьох предметів, особливо з Воєнно-історичного музею, нині є невідомою.

У музейній збірці Львівського історичного музею сьогодні зберігається велика кількість пам'яток, які надійшли у 1940-му році з ліквідованих львів-

ських музеїв. Це різноматематичні історичні пам'ятки, які стосуються історії українців, поляків, євреїв, вірмен. Через неправдиве трактування історичного змісту чимало цих пам'яток неправильно описані у фондово-обліковій документації. Вони вимагають ґрунтовного наукового дослідження і опрацювання, відповідного збереження та оцифрування.

Встановлення радянської влади у Львові докорінним чином вплинуло на розвиток музейної справи і на десятиліття вперед змінило модель взаємодії музею і суспільства. Були знищені напрацювання багатьох музейників попередніх поколінь, розформовані музейні зібрання, у процесі чого були розпорошені цілісні колекції мистецьких творів. Непоправної шкоди українській історичній спадщині завдала ліквідація українських музеїв і втрата численної кількості оригінальних пам'яток національного значення. Перетворення музеїв на радянські пропагандистські осередки деформувало сутнісний зміст музею і знищило великий пласт української національної історії.

1. Рябчикова Ф. Музейництво на західноукраїнських етнічних землях у 1939—1941 рр. *Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель*. Вип. 4. Луцьк, 2012. С. 12—18. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3886/1/vol_muz_visn2012.pdf
2. Маньковська Р. Деформаційні процеси в музейництві: західноукраїнські області в 1939—1950-х рр. *Краєзнавство*. 2018. № 2. С. 60—75. URL: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2018_2_9
3. Крутоус А. З минулого Львівського історичного музею. *Наукові записки*. Львів, 1996. Вип. 5. Ч. 1. С. 3—19.
4. Крутоус А. Сторінки з минулого (1939—1990) Львівського історичного музею. *Наукові записки*. Львів, 2000. Вип. 9. С. 3—23.
5. Бойко В. Пам'ятки українського війська: втрати і спадок: до 80-ї річниці Української Галицької Армії. *Наукові записки*. Львів, 1998. Вип. 7. С. 117—128.
6. Філевич Н. *Хроніка 1907—1947. Львівська галерея мистецтв*. Львів, 2007. 140 с.
7. *Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали*. Т. 1. 1939—1953. Київ, 1995. С. 94—97.
8. *Радянський Львів. 1939—1955. Документи і матеріали*. Львів, 1956. 707 с.
9. *Культурне будівництво в Українській РСР*. Київ, 1959. Т. 1. 881 с.
10. Книга Наказів Історичного музею за 1940—1941. *Архів Львівського історичного музею*. 77 арк.
11. Свешніков І. Спогади музейного працівника. *Пам'ятки України*. Київ, 2008. № 2. С. II—XXXVII.
12. Загальна інвентарна книга. 1945. *Архів Львівського історичного музею*. 590 с.
13. Романюк Т. Наукова діяльність Ярослава Пастернака у період Другої світової війни (1939—1944). *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2005. Вип. 8. С. 169—178. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/9-25.pdf>
14. *Львівський історичний музей: альбом*. Львів: Афіша, 2018. 292 с.: іл. Парал. текст англ. мовою.
15. Зарубій Е. Срібні прикраси шиї княжої доби в колекції ЛІМ. *Наукові записки*. Львів, 2006. Вип. 11. С. 90—103.
16. Зарубій Е. *Золоті та срібні прикраси княжої доби в колекції Львівського історичного музею*. Київ, 2009. 144 с.: іл.
17. Зарубій Е. Браслети з кольорового металу фондової групи «Київська Русь» Львівського історичного музею. *Наукові записки*. Львів, 2017. Вип. 17. С. 61—85.
18. Терський С. Ливарні форми та матриці золотарів VIII—XIV ст. у фондах Львівського історичного музею. *Наукові записки*. Львів, 2021. Вип. 19. С. 21—36.
19. Завітій Б. Скарб бронзових речей із Колчева у фондах Львівського історичного музею. *Наукові записки*. Львів, 2017. Вип. 17. С. 47—51.
20. Круковський О. Нові матеріали для колекції української фалеристики у фондах ЛІМу (на підставі інвентарних книг Музею НТШ та приватної колекції С. Гайдучка). *Наукові записки*. Львів, 2017. Вип. 17. С. 166—189.
21. Інвентарна книга «Зброя». Т. 3. 1980—1981. *Архів Львівського історичного музею*. Ф. Р-2591. Оп. 3. Спр. 170. 199 арк.
22. Інвентарна книга «Зброя». Т. 6. 1982—1983. *Архів Львівського історичного музею*. Ф. Р-2591. Оп. 3. Спр. 259. 207 арк.
23. Інвентарна книга «Зброя». Т. 1. 1979. *Архів Львівського історичного музею*. Ф. Р-2591. Оп. 3. Спр. 137. 143 арк.
24. Інвентарна книга «Зброя». Т. 8. 1983—1984. 190 арк. *Архів Львівського історичного музею*. Ф. Р-2591. Оп. 3. Спр. 304.
25. Богданов С. *Каталог «Портрети»*. Львівський історичний музей. Львів, 2021. 487 с.: іл.
26. Акт від 23 червня 1940 року про передачу зброї Львівському історичному музею з колишнього Музею Любомирських. *Архів Львівського історичного музею*. 80 с.

REFERENCES

Ryabchykova, F. (2012). Museum building in the Western Ukrainian ethnic lands in 1939—1941. *Volyn museum bulletin: Museums in research and preservation of cultural heritage monuments of the Western Ukrainian ethnic lands*

- (Issue 4, pp. 12—18). *Lutsk*. Retrieved from: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3886/1/vol_muz_visn2012.pdf [in Ukrainian].
- Man'kovs'ka, R. (2018). Deformation processes in museology: Western Ukrainian regions in 1939—1950. *Local history*, 2, 60—75. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2018_2_9 [in Ukrainian].
- Krutous, A. (1996). From the past of the Lviv Historical Museum. *Naukovi zapysky* (Issue 5, part 1, pp. 3—19). Lviv [in Ukrainian].
- Krutous, A. (2000). Pages from the past (1939—1990) of the Lviv Historical Museum. *Naukovi zapysky* (Issue 9, pp. 3—23). Lviv [in Ukrainian].
- Boyko, V. (1998). Monuments of the Ukrainian army: losses and legacy: to the 80th anniversary of the Ukrainian Galician Army. *Naukovi zapysky* (Vol. 7, pp. 117—128) [in Ukrainian].
- Filewych, N. (2007). *Chronicle 1907—1947. Lviv Art Gallery*. Lviv [in Ukrainian].
- (1995). *Cultural life in Ukraine. Western lands. Documents and materials* (Vol. 1, pp. 94—97). Kyiv [in Ukrainian].
- (1956). *Soviet Lviv. 1939—1955. Documents and materials*. Lviv [in Ukrainian].
- (1959). *Cultural construction in the Ukrainian SSR* (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Book of Orders of the Historical Museum for 1940—1941 [in Ukrainian].
- Sveshnikov, I. (2008). Memories of a museum worker. *Sights of Ukraine*, 2, II-XXXVII [in Ukrainian].
- (1945). *Archive of the Lviv Historical Museum*. General inventory book [in Ukrainian].
- Romanyuk, T. (2005). Scientific activity of Yaroslav Pasternak during the Second World War (1939—1944). *Archaeological research of Lviv University*. (Vol. 8, pp. 169—178). Retrieved from: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/9-25.pdf> [in Ukrainian].
- (2018). *Lviv Historical Museum: album*. Lviv [in Ukrainian].
- Zarubii, E. (2006). Silver neck ornaments of the princely era in the LIM collection. *Naukovi zapysky* (Vol. 11, pp. 90—103) [in Ukrainian].
- Zarubii, E. (2009). *Gold and silver jewelry of the princely era in the collection of the Lviv Historical Museum*. Kyiv [in Ukrainian].
- Zarubii, E. (2017). Bracelets made of non-ferrous metal of the «Kyivska Rus» fund group of the Lviv Historical Museum. *Naukovi zapysky* (pp. 61—85) [in Ukrainian].
- Terskyi, S. (2021). Foundry forms and matrices of goldsmiths of the VIII—XIV centuries. in the funds of the Lviv Historical Museum. *Naukovi zapysky* (Vol. 19, pp. 21—36) [in Ukrainian].
- Zavitii, B. (2017). A treasure of bronze objects from Kolchev in the funds of the Lviv Historical Museum. *Naukovi zapysky* (pp. 47—51) [in Ukrainian].
- Krukovskiy, O. (2017). New materials for the collection of Ukrainian phaleristics in the funds of LIM (based on the inventory books of the Museum of the National Academy of Sciences and the private collection of S. Haiduchka). *Naukovi zapysky* (pp. 166—189) [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Found 2591. Description 3. Case 170. Inventory book «Weapons» (Vol. 3: 1980—1981) [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Found 2591. Description 3. Case 259. Inventory book «Weapons» (Vol. 6: 1982—1983) [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Found 2591. Description 3. Case 137. Inventory book «Weapons» (Vol. 1: 1979) [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Found 2591. Description 3. Case 304. Inventory book «Weapons» (Vol. 8: 1983—1984) [in Ukrainian].
- Bogdanov, S. (2021). *Catalog «Portraits»*. Lviv Historical Museum. Lviv [in Ukrainian].
- Archive of the Lviv Historical Museum*. Act of June 23, 1940 on the transfer of weapons to the Lviv Historical Museum from the former Lyubomirsky Museum [in Ukrainian].